

TEMPERAMENT, UNING TIPLARI VA SHAXS XARAKTERINING SHAKLLANISHIDAGI ROLI

Nodirbek Otabek o'g'li Abdulxaqov

Qo'qon universiteti Psixologiya yo'nalishi talabasi

ANNOTATSIYA

Temperament - bu shaxsning xatti-harakati va hissiy reaksiyalariga ta'sir qiluvchi tug'ma shaxsiy xususiyatlar to'plamidir. U biologik jihatdan aniqlangan va insonning hayoti davomida shaxsiyatini shakllantiradi deb hisoblanadi. Ushbu maqolada temperament, uning turlari va shaxs rivojlanishidagi roli haqida umumiy ma'lumot beriladi. Adabiyotlarni ko'rib chiqish natijasida, temperament va uning shaxsiyatning turli jihatlariga ta'siri bo'yicha ohirgi yillarga oid tadqiqotlar o'rganildi. Muhokama bo'limi temperament va shaxsiyat o'rtasidagi munosabatlarni, jumladan temperamentning ijtimoiy xulq-atvorga, hissiyotga, kognitiv jarayonlarga qanday ta'sir qilishi o'rganildi. O'rganishlar natijasida shunday xulosa qilindiki, shaxsiyat rivojlanishini yaxshiroq tushunish uchun temperamentni o'rganish muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: Temperament, shaxsiyat, xulq-atvor xususiyatlari, hissiy javoblar, kognitiv jarayonlar.

Kirish

Tadqiqotning asosiy mavzusiga kirishdan avval temperament tushunchasiga ta'rif berib o'tadigan bo'lsak, temperament - bu tug'ilishdan boshlab mavjud bo'lgan va uning hayoti davomida shaxsning shaxsiyatini shakllantiradigan tug'ma xulq-atvor va hissiy xususiyatlar to'plamidir [1]. U biologik jihatdan aniqlangan va genetik va atrof-muhit omillariga ta'sir qilishi mumkin deb takidlanadi[2]. Temperament ko'pincha shaxsiyatning "qurilish bloklari" sifatida tavsiflanadi, chunki u shaxsning hissiy reaksiyalari, ijtimoiy xulq-atvori va kognitiv jarayonlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Temperamentni tushunish shaxsiyat qanday rivojlanishini va u shaxsning xatti-harakati va hissiy reaksiyalarini qanday shakllantirishini tushunish uchun juda muhimdir.

Adabiyotlar tahlili

Temperament bo'yicha tadqiqotlar temperamentning bir necha xil turlarini borligini ko'rsatadi: xolerik, sangvinik, flegmatik va melanxolik. Xolerik temperament deganda, odatda, baxtli, moslasha oladigan, uxlash va ovqatlanish tartibi muntazam bo'lgan shaxslar tushuniladi. sangvinik temperament - bu notinch, tez xafa bo'ladigan, uyqu va ovqatlanish tartibsiz bo'lgan odamlarni anglatadi. Flegmatik temperamentni dastlab yangi vaziyatlarda ikkilanadigan, lekin oxir-oqibat moslashadigan shaxslarni anglatadi. Melanxolik temperament bu xususiyatlarning kombinatsiyasini ko'rsatadigan shaxslarni anglatadi [3].

Izlanishlar natijasida shunday fikrga kelindiki, temperament shaxsiyat rivojlanishining turli jihatlariga ta'sir qilishi mumkin [4]. Misol uchun, xolerik temperamentli bolalarda tajovuzkorlik va giperaktivlik kabi xulq-atvor muammolari ko'proq uchraydi. Sangvinik temperamentga ega bo'lgan bolalar ijobiy ijtimoiy o'zaro munosabatlarga ega bo'lish ehtimoli ko'proq va hissiy tartibga solishni yaxshilaydi. Temperament, shuningdek, diqqat va xotira kabi

kognitiv jarayonlarga ta'sir qilishi mumkin [5]. Xolerik temperamentli bolalar diqqat va xotira vazifalarini bajarishda ko'proq qiyinchiliklarga duch kelishadi.

Temperament shaxsning shaxsiyatini shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynashi mumkinligi ko'pchilik olimlar tomonidan ta'kidlangan fikr hisoblanadi. Bu shaxsning xulq-atvoriga, hissiy reaksiyalariga va kognitiv jarayonlariga ta'sir qiladi. Temperament va shaxsiyat o'rtasidagi munosabatlar murakkab hisoblanadi, chunki temperament atrof-muhit omillari ta'sirida ham shakllanishi va rivojlanishi mumkin [6]. Masalan, bolaning temperamenti ota-onasining tarbiyalash uslubiga ta'sir qilishi mumkin, bu esa o'z navbatida bolaning shaxsiyatining rivojlanishiga ta'sir qilishiga olib keladi.

Temperament ijtimoiy xulq-atvoriga ham ta'sir qilishi mumkin. Xulq-atvori qiyin bo'lgan bolalar ko'pincha tengdoshlari tomonidan ko'pincha kamsitilishga uchraydi va boshdan kechirishadi va do'stlashishda qiyinchiliklarga duch kelishadi. Sangvinik temperamentga ega bo'lgan bolalar ko'proq ijobiy ijtimoiy munosabatlarga ega bo'lishadi va ijtimoiy xulq-atvorni namoyon qiladilar [7]. Temperament hissiy tartibga solishga ham ta'sir qilishi mumkin, bunda xolerik temperamentli bolalarda tashvish va g'azab kabi salbiy his-tuyg'ularni jilovlay olmaslik xususiyatga ega bo'lish ehtimoli ko'proq.

Quyida temperamentning asosiy to'rt turini yanada chuqurroq tadqiq qilib o'tsak. Xolerik temperament kuchli va impulsiv xarakterga ega. Bunday temperamentga ega odamlar tez hayajonlanadilar, tez g'azablanadilar va o'ylashdan oldin harakat qilishga moyil bo'ladilar [8]. Ular ko'pincha giperaktiv bo'lib, agar ular doimo ularni rag'batlantiradigan faoliyat bilan shug'ullanmasalar, osongina zerikib qolishlari mumkin.

Sangvinik temperament kuchli va musahkam asab tizimi bilan ajralib turadi. Bunday temperamentga ega bo'lgan odamlar ochiqko'ngil, optimistik va xushmuomala bo'lishadi. Ular ko'pincha g'ayratli va hayotga ijobiy nuqtai nazarga ega. Ular odamlar atrofida bo'lishni yaxshi ko'radilar va do'stlashishni yaxshi bilishadi.

Flegmatik temperament kuchli va mustahkam, ammo kam harakat tabiat bilan ajralib turadi. Bunday temperamentga ega bo'lgan odamlar xotirjam, tinch va ko'pincha dangasalikka moyil odamlar bo'lishadi. Ular ko'pincha tadbirlarda faol ishtirok etishdan ko'ra, o'tirish va kuzatish bilan kifoyalanadilar. Ular yaxshi tinglovchilar va boshqalarni qo'llab-quvvatlashga moyil [9].

Melanxolik temperament zaif, muvozanatsiz va kuchsiz tabiat bilan tavsiflanadi. Bunday temperamentga ega odamlar introvert, jiddiy va introspektiv bo'ladi. Ular ko'pincha perfektsionistlardir va o'zlariga juda qiyin bo'lishi mumkin. Ular ehtiyotkor va risklardan qochuvchi bo'lib, his-tuyg'ularini ifoda etishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin.

O'qituvchi sifatida ta'limda turli xil temperament turlari bilan shug'ullanish qiyin vazifa bo'lishi mumkin. Biroq, to'g'ri yondashuv va strategiyalar bilan barcha talabalarning ehtiyojlarini qondiradigan ijobiy ta'lim muhitini yaratish mumkin. Har bir temperament turiga qanday munosabatda bo'lish bo'yicha ba'zi maslahatlar:

- Xolerik temperament: Xolerik temperamentga ega bo'lgan talabalar impulsiv va oson qo'zg'aluvchan bo'ladi. O'qituvchi sifatida ularni rag'batlantiruvchi va diqqatini jamlaydigan amaliy mashg'ulotlar bilan shug'ullanishi uchun imkoniyat yaratish muhimdir. Shuningdek, siz ularni tanaffusga va ortiqcha energiyani chiqarish uchun jismoniy faoliyat bilan shug'ullanishga imkoniyat yaratib berish orqali, ask holda sodir bolishi mumkin bo'lgan muammolarni oldini olishingiz mumkin bo'ladi.

•Sangvinik temperament: Sangvinik temperamentga ega bo‘lgan o‘quvchilar ochiqko‘ngil va xushchaqchaq harakterga egaliklari bilan ajralib turadilar. O‘qituvchi sifatida siz hamkorlik va jamoaviy ishlarni rag‘batlantiradigan guruh faoliyatini yaratish orqali ularning ijtimoiy ko‘nikmalaridan foydalanishingiz mumkin. Shuningdek, siz ularga sinf muhokamalarida o‘z g‘oyalari va fikrlarini baham ko‘rish imkoniyatini berishingiz mumkin.

•Flegmatik temperament: Flegmatik temperamentga ega bo‘lgan o‘quvchilar xotirjam va bo‘sh bo‘lishga moyil. O‘qituvchi sifatida siz ularning ehtiyojlarini qondiradigan tinch ta‘lim muhitini yaratishingiz mumkin. Shuningdek, siz ularga mustaqil va o‘z tezligida ishlash imkoniyatini berishingiz muhim ahamiyat kasb etadi.

•Melanxolik temperament: Melankolik temperamentga ega bo‘lgan talabalar odatda introvert va jiddiy bo‘ladi. O‘qituvchi sifatida ularga yozish yoki san‘at orqali o‘z fikrlarini ijodiy ifodalash imkoniyatini yaratish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, siz ularga ijobiy fikr bildirishingiz va ishonchini oshirish uchun dalda berishingiz mumkin.

Shuni alohida ta‘kidlab o‘tish joizki, shaxsn harakterini rivojlantirishda temperamentning roli oldindan belgilanmagan. Ota-onalik uslubi, ijtimoiy tajriba va madaniy ta‘sirlar kabi atrof-muhit omillari ham shaxs rivojlanishini shakllantirishi mumkin. Shunga qaramasdan, temperamentni tushunish shaxsning qanday rivojlanishi va unga turli omillar ta‘sirini tushunish imkonini beradi.

Xulosa

Temperament - bu shaxsning butun hayoti davomida shaxsiyatini shakllantiradigan tug‘ma xulq-atvor va hissiy xususiyatlar to‘plami hisoblanishi yuqoridagi o‘rganishlar natijasida anqi bo‘ldi. Temperamentni tushunish shaxsiyat qanday rivojlanishini va u shaxsning xatti-harakati va hissiy reaksiyalarini qanday shakllantirishini tushunish uchun juda muhimdir. Tadqiqotlar temperamentning bir necha xil turlari borligini ko‘rsatadi, ularning har biri shaxsiyat rivojlanishining turli jihatlariga ta‘sir qilishi mumkin. Temperament va shaxsiyat o‘rtasidagi munosabatlar murakkab bo‘lib, biologik va atrof-muhit omillari rol o‘ynaydi. Temperamentni tushunish orqali biz shaxsiyat qanday rivojlanishini va unga turli omillar ta‘sirini yaxshiroq tushunishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Sadriddinovna N. G. МАКТАБДАГИ ПСИХОЛОГИК ХИЗМАТ //ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ. – 2023. – Т. 21. – №. 8. – С. 193-196.
2. Murotaliyevna Y. I. ПСИХОЛОГИЯ ФАНИНИНГ ТАРАҚҚИЙОТИ //INTERDISCIPLINE INNOVATION AND SCIENTIFIC RESEARCH CONFERENCE. – 2023. – Т. 2. – №. 15. – С. 363-367.
3. Urolmaxmatovna D. M. UMUMIY ПСИХОЛОГИЯ ФАНИНИНГ ПРЕДМЕТИ, VAZIFALARI VA ILMIY TADQIQOT METODLARI //INNOVATIVE DEVELOPMENTS AND RESEARCH IN EDUCATION. – 2023. – Т. 2. – №. 13. – С. 171-173.
4. Rothbart M. K., Bates J. E. Temperament //Handbook of child psychology. – 2007. – Т. 3.
5. qizi Ro‘ziyeva A. I. INSONLARDA TEMPRAMENT TURLARI //Educational Research in Universal Sciences. – 2023. – Т. 2. – №. 7. – С. 260-262.
6. Islomjonovna S. G. I. G., Amirovna N. S. H. Temperament. Temperament va uning turlari. Xarakterning tarkibi, shakllanishi, tuzilishi va xususiyatlari hamda inson hayotidagi o‘rni //” ONLINE-CONFERENCES” PLATFORM. – 2023. – Т. 1. – С. 251-253.

7. Toxirovna I. N. et al. BOLALAR PSIXOLOGIYASI VA ULARDAGI TEMPERAMENTLAR //Journal of new century innovations. – 2023. – T. 26. – №. 3. – C. 40-43.
8. Kamola X. O. J. SHAXS TEMPERAMENTINING IJTIMOIYLASHUVIDA TASHQI MUHITNING ROLI //Journal of Pedagogical and Psychological Studies. – 2024. – T. 2. – №. 1. – C. 15-19.
9. Odilboyevich J. H. SHAXS VA UNING TEMPERAMENTIDA PSIXOLOGIK HIMOYA MEXANIZMLARINING ORNI VA AXAMIYATI MOSLASHISHDA UNING TARKIBIY QISMLARI //MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH. – 2023. – T. 2. – №. 19. – C. 78-84.